

Inhoud

- 1 De Lake Shore Limited 11
- 2 De Lone Star 38
- 3 De Azteken-Adelaar 50
- 4 El Jarocho naar Veracruz 75
- 5 De personentrein naar Tapachula 91
- 6 De trein van 7.30 naar Guatemala-Stad 108
- 7 De trein van zeven uur naar Zacapa 127
- 8 De motorwagen naar San Salvador 141
- 9 Het lokaaltreintje naar Cutuco 156
- 10 De Atlantische Spoorweg: de trein van twaalf uur naar Limón
172
- 11 De Pacifische Spoorweg: de trein van tien uur naar Puntarenas
204
- 12 De Balboa Bullet naar Colón 215
- 13 De Expreso de Sol naar Bogotá 245
- 14 De Expreso Calima 266
- 15 De Autoferro naar Guayaquil 286
- 16 De Tren de la Sierra 304
- 17 De trein naar Machu Picchu 315
- 18 El Panamericano 344
- 19 La Estrella del Norte ('De Noordster') naar Buenos Aires 361
- 20 De Ondergrondse van Buenos Aires 378
- 21 De Lagos del Sur – ('Meren van het Zuiden')-Expres 395
- 22 De Oude Patagonië-Expres 406

Het was duidelijk dat een van ons in die gladde metrotrein niet op weg was naar zijn werk. Dat had je zo kunnen afleiden uit de omvang van zijn koffer. Bovendien is een vluchteling altijd te herkennen aan zijn vagelijk zelfvoldane gezicht; hij lijkt een geheim in zijn mond te verbergen – hij ziet eruit alsof hij op het punt staat bellen te blazen. Maar waarom doe ik zo gekunsteld? Ik was wakker geworden in mijn oude slaapkamer, in het huis waar ik het grootste deel van mijn leven had doorgebracht. De sneeuw lag hoog rondom het huis en er liepen bevroren voetafdrukken over het plaatsje naar de vuilnisbak. Er was net een sneeuwstorm geweest en men verwachtte er binnenkort nog een. Ik had me aangekleed en mijn veters gestrikt, met meer zorg dan gewoonlijk, en had de stoppeltjes op mijn bovenlip niet afgeschoren omdat ik van plan was een snor te laten staan. Ik had op mijn zakken geklopt om na te gaan of mijn ballpoint en pas veilig waren, was naar beneden gelopen, langs de hikkende koekoeksklok van mijn moeder, en was toen vertrokken naar Wellington Circle om in de trein te stappen. Het was een ochtend waarop de vorst alles had lamgelegd, een volmaakt moment om naar Zuid-Amerika te vertrekken.

Voor sommige mensen was dit de trein naar Sullivan Square of Milk Street, of hooguit Orient Heights; voor mij was het de trein naar Patagonië. Twee mannen zaten zacht met elkaar te praten in een vreemde taal; anderen hadden broodtrommeltjes bij zich en tassen en diplomatenkoffertjes, en een dame was voorzien van de gekreukelde draagtas van een warenhuis, wat erop wees dat ze een aankoop ging terugbrengen of ruilen (waarbij de oorspronkelijke verpakking die netelige onderneming geloofwaardiger moest maken). Het ijzige weer had de gezichten in deze multiraciale wagon veranderd: de wangen van de blanken leken ingewreven met roze krijt, de Chinezen zagen er bloedeloos uit, de zwarten askleurig of geelgrijs. Bij het begin van de dag was het elf graden onder nul geweest, halverwege de ochtend was de temperatuur min dertien, en zij daalde nog steeds. De koude wind blies door de wagon toen de deuren opengingen bij de Haymarket, en als gevolg daarvan zwe-

gen de mompelende buitenlanders. Ze leken afkomstig uit het Middellandse-Zeegebied; ze krompen ineem van de tocht. De meeste passagiers zaten ineengedoken, met hun ellebogen tegen hun lichaam en hun handen in de schoot, ze knipperden met hun ogen en zorgden ervoor geen warmte te verliezen.

Ze moesten naar de stad – voor hun werk, om te winkelen, naar de bank, het gênante ogenblik bij de klantenservice. Twee hadden zware studieboeken op schoot, en op de rug van een ervan kon ik lezen *A General Introduction to Sociology*. Een man las ernstig de koppen in de *Globe*, een ander bladerde de papieren in zijn aktentas door. Een mevrouw zei tegen haar dochttertje dat ze niet zo moest schoppen, dat ze stil moest zitten. Nu stapten ze geleidelijk uit op de windderige perrons – na vier haltes was de wagon half leeg. Die avond zouden ze terugreizen, na een dag van praten over het weer. Maar ze waren erop gekleed, kantoorkleding onder hun eskimojassen, handschoenen, wanten, gebreide mutsen; berusting stond op hun gezichten te lezen, evenals een zekere vermoeidheid, nu al. Geen zweem van opwinding; dit was allemaal gewoon, als steeds; de treinreis was een dagelijks karwei.

Niemand keek uit het raam. Ze hadden de haven al eerder gezien, evenals Bunker Hill en de reclameborden. Ook keken ze niet naar elkaar. Hun blikken stopten een paar centimeter voor hun ogen. Hoewel ze er geen aandacht aan besteedden sprak de reclame boven hun hoofden tot deze mensen. Dit waren mensen die hier woonden, ze waren belangrijk, de reclamemakers wisten tot wie ze zich richtten. FORMULIEREN NODIG VOOR DE FEDERALE BELASTING? Daaronder zat een jongeman in een jekker naar zijn krant te grijzen, en vervolgens slikte hij. VERZILVER UW CHEQUES IN HEEL MASSACHUSETTS. Een dame met die geelgrijze Hottentottenhuidskleur omarmde haar boodschappentas. KOM WERKEN ALS VRIJWILLIGER OP DE SCHOLEN VAN BOSTON. Geen slecht idee voor die man met die Russische muts die zijn aktentas doorzocht en van alles de buik vol leek te hebben. GELD VOOR EEN HYPOTHEEK? WIJ HEBBEN HET. Niemand keek op. DAKEN EN GOTEN. HAAL EEN UNIVERSITAIRE GRAAD IN UW VRIJE TIJD. Een restaurant. Een radiozender. Een verzoek te stoppen met roken.

De reclames bedoelden mij niet. Dit waren plaatselijke aangelegenheden, en ik vertrok deze ochtend. En wanneer je vertrekt, hebben de beloften van de reclame geen effect meer. Geld, school, huis, radio: ik liet ze achter me, en gedurende dit korte ritje van Wellington Circle naar State Street waren de woorden veranderd in

niet meer dan smekend gebrabbel, als onzin in een onbekende taal. Ik kon mijn schouders ophalen; iets trok me weg van thuis. Afgezien van de kou en het verblindende licht op de pasgevallen sneeuw had mijn vertrek niet veel te betekenen, niets belangrijks, afgezien van het feit dat ik, toen we South Station binnenreden, nu twee kilometer dichterbij Patagonië was.

Reizen is een verdwijningstruc, een eenzame tocht door een smalle strook aardrijkskunde naar de vergetelheid.

*‘What’s become of Waring
Since he gave us all the slip?’*

Maar een reisboek is het tegenovergestelde, de eenling die levensgroot teruggestuiterd komt om te vertellen over zijn experiment met de ruimte. Het is de eenvoudigste vorm van een verhaal, een verklaring die haar eigen excuus is voor inpakken en wegwezen. Het is beweging waarin orde wordt aangebracht door de herhaling in woorden. Een dergelijk soort verdwijning is simpel, maar weinigen keren zwiingend terug. En toch is het gebruikelijk om reisverhalen ineen te schuiven, om te beginnen – als zoveel romans – in het midden, om de lezer te laten stranden in een bizar oord zonder hem daar eerst naar toe gebracht te hebben. ‘De termieten hadden mijn hangmat opgepeuzeld,’ zou zo’n boek kunnen beginnen; of: ‘Daar in de diepte werd het Patagonische dal grijzer en rotsiger, het droeg de sporen van de eeuwigheid en was gespleten door waterstromen.’ Of, om een paar echte eerste zinnen te kiezen uit drie boeken die ik binnen handbereik heb:

‘Tegen de middag van 1 maart 1898 voer ik voor de eerste keer de nauwe en ietwat gevaarlijke haven van Mombasa binnen, aan de Oostkust van Afrika.’ (*The Man-Eaters of Tsavo*, door luitenant-kolonel J. H. Patterson)

“Welkom!” zegt het grote bord naast de weg wanneer de auto de spiralende klim voltooit in de hitte van de Zuid-Indiase vlakte naar een haast schrikwekkende koelte.’ (*Ooty Preserved*, door Mollie Panther-Downes)

‘Vanaf het balkon van mijn kamer had ik een panoramisch uitzicht over Accra, de hoofdstad van Ghana.’ (*Which tribe do you belong to?* door Albert Moravia)

De vraag die ik meestal stel, en die niet beantwoord wordt door deze – of de meeste – reisboeken, luidt: Hoe was je daar dan gekomen? Zelfs zonder de suggestie van een reden te wekken kan een voorwoord geen kwaad, aangezien de reis zelf vaak even fascinerend is als de aankomst. En toch, omdat nieuwsgierigheid uitstel inhoudt, en uitstel beschouwd wordt als luxe (maar waarom zou men zich haasten?), zijn wij eraan gewend dat het leven een opeenvolging van aankomst en vertrek is, van triomf en mislukking, terwijl zich daartussenin niets van belang afspeelt. Hoogtepunten zijn belangrijk, maar hoe zit het met de lagere hellingen van de Parnassus? Wij hebben ons geloof in reizen niet verloren, maar teksten zijn er niet al te veel. Vertrekken wordt beschreven als een moment van paniek, kijken of je je ticket nog hebt op een vliegveld, of een onhandige zoen op een loopplank; dan wordt het stil, tot aan: ‘Vanaf het balkon van mijn kamer had ik een panoramisch uitzicht over Accra...’

Reizen is echt iets anders. Vanaf de seconde dat je wakker wordt, ben je op weg naar een vreemde streek, en elke stap (eerst langs de koekoeksklok, dan langs Fulton naar de Fellsway), brengt je dichterbij. *The Man-Eaters of Tsavo* gaat over leeuwen die Indiase spoorwegarbeiders in Kenia opeten, omstreeks de eeuwwisseling. Maar ik wil wedden dat er een meer subtiel en even boeiend boek heeft gezeten in de zereis van Southampton naar Mombasa. Om redenen die hij zelf het best gekend zal hebben heeft kolonel Patterson dat boek ongeschreven gelaten.

De reisliteratuur is armetierig geworden, men begint gewoonlijk met dat idiote uitzicht met de neus tegen het raampje van het opstijgende vliegtuig. De grappige eerste zin, dat gewrongen effectbejag, is nu al zo vertrouwd dat parodie haast onmogelijk wordt. Hoe klinkt zo iets? ‘Onder ons lag het tropische groen, het ondergelopen dal, de lappendeken van boerderijen, en terwijl we door de wolken prikten, kon ik zien hoe onverharde wegen hun weg zochten naar de heuvels, met auto’s die zo klein waren dat ze op Dinky-toys leken. We cirkelden boven het vliegveld en vlogen laag voor de landing, toen zag ik de statige palmen, de gewassen, de daken van de vervallen huizen, de rechthoekige velden die aaneengestikt waren met primitieve hekken, de mensen als mieren, de kleurige...’

Ik heb dergelijke raadseltjes nooit erg overtuigend gevonden. Wanneer ik land in een vliegtuig, klopt mijn hart in mijn keel; ik vraag me af – en denkt iedereen dat niet? – of we zullen neerstorten. Mijn leven flitst voorbij, een kleine keuze uit povere en zielige onbenulligheden. Dan vertelt een stem me dat ik moet blijven zitten tot

het vliegtuig geheel tot stilstand is gekomen; en wanneer we geland zijn, barst uit de luidsprekers de orkestversie van *Moon River*. Als ik de moed had om me heen te kijken, zou ik misschien een reisboeken-auteur zien die zat te noteren: 'Onder ons lag het tropische groen –'

Maar hoe zit het met de reis zelf? Misschien valt er niets over te zeggen. Over de meeste vliegreizen valt niet veel te zeggen. Alles wat opmerkelijk is, valt per definitie onder het rampzalige, dus wordt een goede vliegreis negatief gedefinieerd: je bent niet ge-kaapt, je bent niet neergestort, je hebt niet hoeven overgeven, het eten was niet weerzinwekkend. Dus ben je dankbaar. Die dankbaarheid brengt zo'n enorme opluchting met zich mee dat je hoofd er leeg van raakt, en dat is goed, want de vliegtuigpassagier is een reiziger door de tijd. Hij kruipt een buis met vast tapijt binnen, waar het riekt naar ontsmettingsmiddelen; hij zit in de gordels om naar huis te gaan, of juist niet. De tijd wordt ingekort, of op zijn minst scheefgetrokken: hij vertrekt uit de ene tijdzone en komt in een andere weer naar buiten. En vanaf het moment dat hij in die buis stapt en zich met zijn knieën schrap zet tegen de stoel voor hem, onaangenaam rechtop – vanaf het moment dat hij vertrekt, is zijn geest afgestemd op de aankomst. Dat wil zeggen: als hij maar even over een redelijk verstand beschikt. Als hij uit het raampje keek, zou hij niets anders zien dan de toendra van de wolkenlaag, en daarboven de lege ruimte. De tijd wordt stralend verblind: er valt niets te zien. Dat is de reden waarom zoveel mensen zich verontschuldigen dat ze vliegen. Ze zeggen: 'Wat ik eigenlijk zou willen doen is die plastic jumbo's laten voor wat ze zijn en aan boord van een driemaster gaan, en dan gewoon op het achterdek staan met de wind in mijn haren.'

Maar verontschuldiging is niet nodig. Een vliegreis is dan misschien geen reis in de algemeen aanvaarde betekenis, maar het is wel een magisch gebeuren. Iedereen die een ticket kan betalen, kan het rotskasteel van de Drachenfels of het Lake Isle van Innisfree voor zijn geestesoog oproepen door eenvoudig de juiste roltrap te kiezen op bij voorbeeld Logan Airport in Boston – maar daar moet bij gezegd worden dat de geest waarschijnlijk meer geanimeerd is en dat er meer gereisd wordt op die ene roltrap dan tijdens de complete vliegreis. De rest, het buitenland, alles waaruit de aankomst bestaat, is de rand van een onaangenaam ruikend vliegveld. Wanneer de passagier deze vorm van vervoer beschouwt als reizen en het publiek zijn boek aanbiedt, is de eerste buitenlander die de lezer ontmoet een man van de douane die in kleren woelt of een besnorde

demon bij de paspoortencontrole. Hoewel de wereld zich nu eenmaal zo heeft ontwikkeld, moeten we toch het feit betreuren dat vliegtuigen ons ongevoelig hebben gemaakt voor ruimte; we kunnen ons niet vrij bewegen, als geliefden die harnassen dragen.

Dat ligt voor de hand. Wat mij interesseert is het wakker worden in de ochtend, de ontwikkeling van het vertrouwde naar het enigszins eigenaardige, naar het nogal vreemde, naar het totaal andere en ten slotte naar het bizarre. De reis, daar gaat het om, niet de aankomst; de boottocht, niet de landing. Omdat ik me in dat opzicht bekocht voelde door andere reisboeken, en omdat ik me afvroeg wat men mij daar eigenlijk precies heeft onthouden, besloot ik tot een experiment door me een weg te banen naar het gebied van de reisboeken, zo ver mogelijk naar het zuiden als er treinen rijden vanaf Medford, Massachusetts, en ik wilde mijn boek beëindigen op het punt waar reisboeken beginnen.

Ik had niets beters te doen. Ik verkeerde in een fase die ik was gaan herkennen in de jaren dat ik schrijver ben. Ik had zojuist een roman voltooid, twee jaar lang had ik binnen gezeten. Toen ik op zoek ging naar iets anders om te schrijven, constateerde ik dat ik in plaats van spijkers op de kop te slaan, alleen vluchtige tikken uitdeelde. Ik had een grote hekel aan koud weer. Ik snakte naar wat zon. Ik had geen werk – dus waarom deed ik zo moeilijk? Ik bestudeerde de kaarten en er leek een ononderbroken spoorbaan te lopen van mijn huis in Medford naar de Grote Hoogvlakte van Patagonië in Zuid-Argentinië. Daar, in het stadje Esquel, eindigden de rails. Er was geen spoorwegverbinding met Vuurland, maar tussen Medford en Esquel waren er heel wat.

Ik was in reisstemming en stapte in de eerste de beste trein, de trein waarmee de mensen naar hun werk gingen. Zij stapten uit – hun treinreis was al voorbij. Ik bleef zitten: de mijne was nog maar net begonnen.

En op South Station, waar mijn huid tot crêpe ineenkromp van de doffe kou, verschenen een paar van mijn vrienden. Stoom steeg op van onder de trein; ze leken op mensen die zich materialiseerden uit de mist; hun adem hing in wolken achter hen aan. We dronken champagne uit kartonnen bekertjes en sprongen op en neer om warm te blijven. Mijn familie kwam opeens in zicht, ze schudden iedereen de hand. In zijn opwindning was mijn vader mijn naam vergeten, maar mijn broers waren rustig, de ene ironisch, de andere gluurde naar een verzorgde jongeman op het perron en zei: 'Een

vleugje lavendel, Paul – kijk uit, hij stapt in!’ Ik stapte ook in de trein en wuifde familie en vrienden een vaarwel toe. Toen de Lake Shore Limited wegreed van perron vijftien had ik nog steeds een voorlopig gevoel, alsof iedereen zo weer zou uitstappen, en dat ik als enige helemaal tot het eind zou meerijden.

Het was een leuk idee, maar ik hield het voor me. Als een vreemde vroeg waar ik heen ging, zei ik Chicago. Het was voor een deel bijgeloof – het leek ongeluk te brengen als ik zo in het begin van de reis mijn precieze bestemming opgaf. Ik deed het ook om te voorkomen dat de vraagsteller in de war raakte van een belachelijke plaatsnaam (Tapachula, Managua, Bogotá) of dat hij nieuwsgierig werd en me verder zou ondervragen. Trouwens, ik was nog in mijn vaderland, alles leek nog vertrouwd: de gekromde ruggen van stadshuizen, de lachwekkende plechtstatigheid van de torens van Boston University, en aan de overkant van de bevroren Charles River de witte spitsen van Harvard, elk in zijn breekbaarheid een mislukte poging op een ivoren toren te lijken. De lucht was koud en helder en de fluit van de trein galmde over Back Bay. Amerikaanse treinfluiten hebben een bitterzoete tweetonigheid, en het onbelangrijkste boemeltje speelt zijn eenzame klanken volmaakt voor de dromers langs de spoorlijn. Het is wat in de muziek een verminderde terts heet: *Hoe-wie!* *Hoe-wie!*

Er was wat verkeer op de gepekeldde wegen, maar geen voetgangers. Het was te koud om ergens heen te lopen. De voorsteden van Boston leken geëvacueerd: geen mensen, elke deur en elk raam stevig gesloten, en de vuil gevlekte sneeuw in bergen langs de lege straten en op de geparkeerde auto’s. We kwamen langs een televisiestation, bemetseld met baksteen zodat het eruitzag als een buitenverblijf, een dichtgevroren eendenvijver, een arsenaal met grijze nepkantelen dat ongeveer even overtuigend militair was als wat je achter op een cornflakesdoos ziet en met schaar en lijm in elkaar kunt zetten. Ik kende de namen van deze voorsteden, ik was er vaak geweest, maar omdat mijn reisdoel zo ver weg lag, zag ik alles wat we passeerden alsof het heel belangrijk was. Het was alsof ik voor het eerst van huis ging, en voorgoed.

Omdat ik besepte hoe goed ik deze omgeving begreep, klampte ik me vast aan wat me vertrouwd voorkwam, ik aarzelde het op te offeren aan de verte. Die brug, die kerk, dat veld. Van huis gaan heeft niets schokkends, het is eerder een traag gevoel van toenemende droefheid naarmate elk vertrouwd oord langs het raam flitst en verdwijnt en bij het verleden gaat horen. De tijd wordt zichtbaar en

beweegt mee met het landschap. Ik kreeg elke seconde te zien, terwijl de trein zich voorthaastte en de gebouwen afcheckte met een snelheid die me melancholiek stemde.

Hier in Framlington had ik elf neven en nichten. Er stonden bungalows en tamme bosjes en met ijs overdekte veranda's op de heuvels; de sneeuw was schoner dan ik in Boston had gezien. En een paar mensen. Op deze wintermiddag gleden kinderen ineengedoken op schaatsen over een ijsbaan tussen vervallen gebouwen. Even later staken we een klassebarrière over: grote roze, groene, gele en witte langwerpige huizen, sommige met een zwembad vol sneeuw. De Lake Shore Limited hield het verkeer op Main Street tegen, waar een politiemann, wiens dikke gezicht van de kou de kleur van salami had, de auto's tegenhield met handschoenen als bereklauwen.

Ik was nog niet ver. Ik had uit de trein kunnen springen en zonder veel moeite per bus de weg terug naar Medford kunnen vinden. Ik kende deze plaatsen goed, en toch zag ik nieuwe dingen: de andere sneeuw die hier in de voorsteden lag, de gezellige namen op de winkels – 'Wally's', 'Dave's', 'Angie's' – en verscheidene malen de Amerikaanse vlag, de Stars and Stripes die wapperde boven tankstations en supermarkten en op heel wat schoolpleinen. En een kerktoren als een peperbus. Ik kon me niet herinneren die ooit eerder te hebben gezien, maar ik had me nooit met zo'n vaart van thuis verwijderd. Door de lengte van de reis die ik me had voorgenomen kon ik aandacht schenken aan de details. Maar die vlaggen brachten me in verwarring – waren ze braaf gesnoef van goede vaderlanders, of een waarschuwing aan het adres van buitenlanders, of was het een nationale feestdag? En waarom wapperde er op het vuile binnenplaatsje van een vervallen huis zo trouw een keurig vlaggetje aan een mast? Op grond van wat ik hier zag leek het een Amerikaanse obsessie, een soort verering van een symbool die ik associeerde met de primitiefste politieke denkers.

De sneeuw werd gebronsd door de ondergaande zon en nu zag ik fabrieken die de vlag hadden gehesen en hun produkten aanprezen op hun hoge bakstenen schoorstenen: SNIDER'S DRESSED BEEF, en op een andere alleen het woord ENVELOPES. En, net als eerder dat arsenaal met zijn nepkantelen, een kathedraal met nepsteunberen en een klokketoren zonder klok, en een paar huizen met zuilen die geen dak ondersteunden, zuiver ornamentele nep die herhaald werd bij een opzichtige villa. Men deed niet alsof het geen nep was, hier werd alleen de gekunsteldheid benadrukt die zo algemeen

voorkomt bij Amerikaanse gebouwen, die nep propageren als iets rechtmatig in de bouwstijl.

En tussen de fabrieksstadjes – die nu steeds verder uiteen lagen – werden de dichte bossen steeds donkerder, en de stammen van eiken waren zwart en afwijzend, ze leken op preekstoelen. Toen we Springfield naderden, viel de nacht over de kale heuvels, en in de besneeuwde dalen gleed het lichten van de dikke sneeuwlaag in de richting van zwarte beken, waarvan het oppervlak geruwd werd door de stroming. Sinds ik Boston had verlaten, had ik aanhoudend water gezien: bevroren meren en vijvers, halfbevroren rivieren of beken met schelpen van ijs langs de oevers en het stromende water dat in de schemer in inkt veranderde. Toen ging de zon onder en het licht dat van de hemel was afgezakt, gleed in het gat waarin de zon was verdwenen, en de puntjes van verlichte ramen in de bossen leken feller te worden. Op de weg, een eind van de trein af, stond een man met wanten in zijn eentje naast zijn benzinepompen, hij keek hoe wij voorbijreden.

Niet lang daarna waren we in Springfield. Ik bezat duidelijke herinneringen aan die stad, ik wist nog hoe ik op een winteravond op dat zelfde station was uitgestapt en de lange brug over de Connecticut River was overgestoken naar Route 91, om de rest van de weg naar Amherst te liften. Ook deze avond dreven er schotsen in de rivier en waren de hellingen van de bossen aan de overkant donker, en de ijzige wind was net als toen. Schoolherinneringen komen voor mij altijd neer op herinneringen aan armoede, aan onervarenheid, het vreugdeloze ongeduld dat ik als armoede had ervaren. En ook een paar droeve herinneringen. Maar de beweeglijkheid van het reizen is genadig: voordat ik me veel te binnen kon brengen – voordat deze stad en die rivier mij een bepaalde herinnering konden toewerpen – floot de trein en werd ik overvallen door de amnesie van de nacht. We reden door de bossen van Massachusetts naar het Westen, en het ratelen van de wielen werd gedempt door de sneeuwhopen. Maar zelfs in het donker herkende ik het. Het was niet de ondoorschijnende nacht, het ononderbroken duister van de binnenlanden ergens over de grens. Het was het donker dat alleen vreemden verbijstert. Het was een gemiddelde avond voor deze tijd van het jaar in deze streek, en ik kende alle spoken die daar woonden. Het was de duisternis van thuis.

Ik zat nog in mijn coupé. De champagne op South Station had me suf gemaakt, en hoewel ik *The wild palms* van William Faulkner op mijn schoot had liggen, had ik niet meer dan drie bladzijden ge-